

Bilag til ekspertgruppens mødereferat af 4. feb. 2021 vedr. helårsgræsning i Klitnatur.

Hans Henrik Bruuns kommentarer:

Tak for muligheden for at kommentere på baggrundsmaterialet og referatet fra mødet den 4 feb. Først to generelle betragtninger, derefter nogle konkrete kommentarer til referatet.

1. Det er positivt at Naturstyrelsen med støtte fra 15. Juni Fonden vil indføre helårsgræsning i de to områder med klitnatur. Yderst er formålet med naturbevaring IMHO at bevare og genoprette så intakte og selvfungerende økosystemer som muligt med alle de naturlige processer som tilsammen understøtter hele udtrækket af flora, fauna og funga. Store planteædende pattedyr spiller en nøglerolle i næsten alle økosystemer. Og fra naturens hånd har dyrene færdes i landskabet året rundt, uden fodring. Men de naturlige processer som dyrene afstedkommer, er nogle som vi mennesker har ændret i det danske landskab, både ændret radikalt og for ganske lang tid siden. Derfor er der hårdt brug for at prøve helårsgræsning i praksis - på så store og så naturmæssigt bladede arealer som muligt. Kun derved kan vi blive klogere på hvordan helårsgræsning som naturlig proces bedst kan genoprettes i praksis.

2. Der er i mødereferatet meget fokus på potentielle negative effekter af helårsgræsning. Det undrer jeg mig over. Når jeg kigger på baggrundsmaterialet for især Husby Klit, ser jeg et område meget præget af rydning af nåletræer. De ret få eksisterende biodiversitetsværdier er truet af tilgroning med dominerende græsser og vedplanter, hvilket helårsgræsning vil modvirke. Med hensyn til rensdyrlaver, så er deres forhold til græsning omtrent på samme måde som blomsterrigdom: De er følsomme for dyrenes forstyrrelser om sommeren (hvor de er tørre og sprøde), men afhængige af at forstyrrelsen sker om vinteren (hvor laverne selv ofte er bløde og tåler tråd, og hvor forstyrrelsen går ud over de græsser og vedplanter, som ellers vil udkonkurrere laver og andre lyskrævende organismer). Det er altså vigtigt at tætheden af pattedyr er stor nok til at udøve den begrænsende effekt på bølget bunde, blåtop og vedplanter i vinterhalvåret, men ikke større end at der er føde nok, også gennem den smalle periode i sensommeren. Det er naturligvis alfa og omega at undgå tilskuds fodring, som vil nedsætte dyrenes effekt på potentielt dominerende græsser og vedplanter, og samtidig vil øge dyretrykket om sommeren. Mht til bestandsregulering, vil jeg anbefale at bruge reaktiv forvaltning, hvor dyr kan tages af arealerne efter huldscore. Det vil tillade fluktuationer i bestandsstørrelsen, hvilket er en vigtig del af den dynamik som dyrene forårsager i økosystemet.

3. Jeg er enig i at man bør indføre en blanding af dyrearter, herunder tunge dyr som okse, bison og hest, som kan slå huller i grønsvær og husmuslag. Det er ikke mindst relevant i Husby, hvor 100 års nåletræsdække har efterladt et tykt humuslag og et betydeligt etableringspotentiale for vedplanter, både fra frøbank og frøregn.

4. Mht afgrænsning af Husby-projektet vil jeg anbefale at inkludere så stort og varieret et område som overhovedet muligt, dvs indeholdende både klithede in spe, nåletræs-krat/skov og eng. Der er langt større risiko til utilsigtede effekter i små, ensformige indhegninger. At inkludere bjergfykrat og tættere nåletræsbevoksninger vil også give dyrenes mulighed for at søge i skjul for uvejr og opsøgende publikum. Men i øvrigt vil jeg anbefale at begge projekter akkompagneres af en tydelig oplysningskampagne til publikum om ikke at opsøge dyrene og ikke forsøge at håndfodre/klappe el.lign.

5. Jeg bakker naturligvis op om den øvrige ekspertgruppes anbefaling af grundig baselinemonitering og opfølgende effektmoniteringsrunder. Jeg vil også bakke anbefalingen af at etablere udhegninger op. Et antal udhegninger på fx 25x25 m i forskellige vegetationstyper vil være godt til at overvåge vegetationens udvikling, hvilket er den klart mest omkostningseffektive indikator for tilstanden. Ingen realistisk størrelse på udhegninger vil være tilstrækkeligt store til at monitere mobile organismer, som de fleste insekter er. Fuglefaunaen er interessant i sin egen ret, men har meget begrænset indikatorværdi for biodiversitet af andre organismegrupper.

6. Det vil blive spændende at følge effekten af helårsgræsning på områderne. Der vil sikkert komme effekter som vil overraske. Jeg vil nu især blive overrasket hvis dyrene vil påvirke etablerede træer i nævneværdig grad, fx ved barkskrælning, som der omtales en forventning om i baggrundsnotatet. Jeg vil anbefale at man i stedet bruger kontrolleret brand til at skabe lysninger i nåletræsbevoksningerne i Husby og lader genetableringen efter brand ske i interaktion med de store pattedyr.

7. Jeg vil fraråde at frahegne veje og stier og skære områderne op i flere 'folde', kun forbundet via passager for dyrene. Det vil påvirke dyrenes adfærd og øge risikoen for utilsigtede effekter på biodiversiteten. Hvis bekymringen går på opsøgende publikum, vil jeg anbefale oplysning i stedet.